

Til
Kulturdepartementet
Fra
Norges Døveforbund (NDF)

Oslo 25.oktober 2019

Forslag til ny, heilskapleg språklov

Norges Døveforbund (heretter NDF) takker for muligheten til å komme med innspill til språkloven. Vi er en organisasjon for funksjonshemmede, men også en språkorganisasjon. Vi jobber for døve og hørselshemmede, og for norsk tegnspråk.

Vi er ubeskrivelig stolt og takknemlig for at staten tar ansvaret for å erklære tegnspråk som nasjonalt språk (under §7). Vi vet at vi snakker på vegne av hele tegnspråkmiljøet når vi sier det. Tegnspråk som et språk har blitt undertrykt gjennom århundrer og det er av stor betydning at det har blitt ført inn i språkloven.

Oppsummert:

- Vi støtter en paragraf som fastslår norsk tegnspråk som nasjonalt språk, språkloven tar det med under §7. Den er av symbolsk betydning, og viser at staten tar ansvar for å verne og fremme norsk tegnspråk. Det vi savner er tiltak som fremmer og verner norsk tegnspråk. Det er ikke alene nok med symbolsk betydning om kulturarven vår skal overleve.
- NDF mener det må legges til en tilleggsparagraf i loven, eller tilføyelse i § 7 med bakgrunn i positiv særbehandling og særlige tiltak for norsk tegnspråk, slik departementet skisserer i høringsnotatet om språkvern.
- Språkrådet må få sterke virkemidler til å sikre døve og hørselshemmede barn og hørende barn av døve og hørselshemmede får tilgang til norsk tegnspråk og å bruke og utvikle norsk tegnspråk, som er en menneskerett. Norsk tegnspråk må bli mer vitalt – slik det er nå svekkes norsk tegnspråk og barnas muligheter til tilgang på språk. Vi ønsker at Språkrådet skal få ombudsfunksjon for tilgangen til tegnspråk under §18.

§ 7 Norsk teiknspråk er det nasjonale teiknspråket

Vi er veldig glade for at det slås fast at norsk tegnspråk er det norske, nasjonale tegnspråket. Videre er vi fornøyd med at tegnspråk får egen paragraf og ikke ligger under *§6 Nasjonale minoritetsspråk*. Vi støtter begrunnelsene fra høringsnotatet på hvorfor tegnspråk får egen paragraf.

Fullverdig språk med?

Vi har i NDF diskutert om vi bør legge til «..og er et fullverdig språk» i §7. Imidlertid mener et flertall av oss at dette ligger implisitt i formuleringen «..det nasjonale tegnspråket» og at denne paragrafen er en paragraf i en lov som omhandler selvstendige språk, dermed er det underforstått at det er et fullverdig språk.

Det som utløser diskusjon var «§ 1. Føremål Føremålet med lova er å styrkje norsk språk, slik at det blir sikra som eit fullverdig og samfunnsberande språk i Noreg. Lova skal fremje likestilling mellom bokmål og nynorsk og sikre vern og status for dei språka som staten har ansvar for». Vi liker ikke forskjellsbehandlingen, dvs «norsk» får ordlyden om fullverdig språk, mens «norsk tegnspråk» ikke får det. Vi mener at det som står om «norsk» skal stå om «norsk tegnspråk» også. Det bør stå om

fullverdig på alle språkene som er omtalt i loven eller ingen av dem da det er underforstått at et språk som er nevnt i språkloven er et fullverdig språk.

Tegnspråk som menneskerettighet

I Norge i dag så er tegnspråkets status svekket. Mange døve/hørselshemmede får ikke mulighet til å bruke et språk som de forstår og gjør seg forstått fullt ut på, språk – norsk tegnspråk. Deres menneskerett – rett til å bruke, utvikle og styrke sitt språk - blir svekket.

Vi ønsker å påpeke den spesielle situasjonen for døve/hørselshemmede barn: "Sjølvsom føremålsparagrafen ikkje utløyser konkrete plikter eller rettar, vil departementet likevel understreke at bruken av uttrykka "verne og fremje", "bruke, utvikle og styrkje" tilfører språklova eit eksplisitt språkbevarings- og språkstyrkingsperspektiv inn i norsk rett. Språksikring har som funksjon å motverke språkskifte, det vil seie tap av brukarar" (side 20).

Da cochleaimplantatet, et avansert hørselsteknisk hjelpemiddel som opereres inn i sneglehuset i øret, kom på slutten av 1980-tallet, fikk stadig flere døve/hørselshemmede barn tilbud om denne operasjonen. Dette har gjort at de i større grad har blitt integrert i ordinære skoler. Mange hadde troen på at cochleaimplantat (heretter kalt for CI) får døve barn til å høre normalt. Denne tankegangen tiltok på slutten av 1990-tallet. I perioden fra slutten av 1990-tallet til midten av 2010-tallet var det nærmest ingen døve/hørselshemmede barn som fikk tilbud om tegnspråk i tillegg til CI. Nesten alle døve/hørselshemmede barn gikk integrert i vanlige skoler. Tre av fire statlige døveskoler ble lagt ned i 2011, og den siste statlige døveskolen ble lagt ned i 2017. I dag er tegnspråkundervisningen og tegnspråkkompetansen svekket som en følge av dette.

I dag er det konkludert med at CI ikke gjør brukere til hørende. CI er kun et hørselsteknisk hjelpemiddel som får brukere til å høre bedre. Dette har ført til det triste faktum, som også NDF erfarer, at mange CI barn sliter både faglig og sosialt (Kermit 2018). De sliter med det som kalles språkdeprivasjon (Glickman og Wyatte 2019). Språkdeprivasjon defineres som mangel på språklig stimulering hos et individ. Det fører til at de ikke har den språkfølsomheten som er nødvendig for å kunne fungere i samfunnet. Mange døve/hørselshemmede barn mangler evnen til å forstå meningen bak det som blir sagt, for eksempel å forstå ironi og ulike bruk til forskjellig sosiale situasjoner. Språkdeprivasjon i språkinnlæringsperioden får ofte alvorlige konsekvenser for både opplæring og sosialt liv. Mange av disse barna sliter psykisk (Øhre 2017). Det er ikke noe tvil om at CI er fantastisk hjelpemiddel og gir økt tilgang til norsk, men dette fungerer best sammen med tegnspråk, slik at barna blir tospråklige og blir tilført de kognitive fordelene som andre flerspråklige får.

En viktig årsak til at døve og hørselshemmede barn ikke får en optimal språklig utvikling er at det er stor mangel på tegnspråkkompetanse i skoler og barnehager. Det finnes rett og slett ikke nok tegnspråkpedagoger til å oppfylle tegnspråklige barns rettigheter til opplæring.

Det norske samfunn anerkjenner og aksepterer sitt ansvar for å verne om og fremme norsk tegnspråk. Døve/hørselshemmede barn er ekstremt sårbare, så deres språklige rettigheter må sikres, så lenge det finnes utbredte myter og fordommer som skader barnas tilgang til tegnspråk. NDF etterlyser konkrete tiltak for å rette på de mangler som tegnspråkbrukerne møter i samfunnet. Vi etterlyser definisjonen på forskjellen på at det offentlige organ har et *særlig ansvar* for norsk og at det «bare» er et *offentlig ansvar (utelatt særlig)* for de andre språkene i loven. Vi savner en forklaring på hva «Særlig ansvar» innebærer? I Mål og mening hadde «alle et særlig ansvar for norsk tegnspråk», som er fri for tolking.

Under punktet 2.1.2 (side 20) viser departementet til den særegne utfordringen døve og hørselshemmede har. Departementet skriver at «verne og fremme» ikke utløser plikter eller rettigheter. Men for tegnspråklige døve og hørselshemmede er denne menneskeretten til et språk et være eller ikke være, retten til en fremtid. Departementet må vurdere *særlige tiltak* og positiv særbehandling for norsk tegnspråk og tegnspråklige barn i loven.

Vi savner konkret tiltak som fremmer og verner norsk tegnspråk.

Døve/hørselshemmede har ikke mulighet til å kunne leve selvstendige liv og ta egne valg da samfunnet ikke er tilrettelagt for dem

Det viktigste for døve/hørselshemmede er å kunne leve selvstendige liv og ta egne valg. Det kan vi med en fullt utviklet tolketjeneste, tilgang til tegnspråklige møteplasser, et universelt utformet samfunn og et samfunn som anerkjenner tegnspråk som fullverdig. Imidlertid fungerer ikke alle særlovene som vi ønsker. Det mest grelle eksempelet på at vi ikke kan ta selvstendige egne valg, er tolkeområdet, om hvordan døve blir objekt gjort i egne liv med en tolketjeneste som ikke klarer å skaffe tegnspråktolk etter behov, men der behovene måles mot hverandre, noen får, mens andre ikke får. Når døve som besøker sin døende mor på sykehjem ikke får tolk, når døve politikere kjemper for plass i kommunestyret, men aldri får tolker til partimøter og møter med velgerne, når døve foreldre ikke kan delta på foreldremøter fordi tolketjenesten ikke klarer å skaffe tolker, er det eksempler på et system som ikke fungerer godt nok.

Departementet skriver innledningsvis: "Framlegget til overordna reglar er tenkt som ein rettsleg overbygning over det spesifikke ansvaret det offentlege har gjennom ulik særlovgeving" (side 8) og "Dei overordna reglane er likevel formulerte slik at dei ikkje utløyser nye konkrete rettar til språkbrukargrupper eller detaljregulerer plikter" (side 9). Vi forstår at den nye språkloven ikke automatisk vil gi oss en bedre tolketjeneste, mer synliggjøring av tegnspråk i det offentlige rom, en selvsagt rett til tegnspråkmiljø i skoler og aldershjem, anerkjennelse, forskning, utvikling og andre ting som norsk tegnspråk skal få.

Noen av manglene som må rettes i samfunnet henger sammen med synet på døve som funksjonshemmede, og her handler det om tiltak som fjerner funksjonshindringene. Andre mangler kan rettes opp med basis i kultur- og språkpolitikken.

Tilleggsparagraf eller tilføyelse i § 7

Vi ønsker en tilleggsparagraf eller tilføyelse i §7 med bakgrunn i positiv særbehandling og særlige tiltak for norsk tegnspråk, slik departementet skisserer i høringsnotatet om språkvern.

*«Internasjonalt er språkvern eit viktig demokratisk og kulturelt grunnprinsipp. Retten til å ytre seg på sitt språk og aksept for språket som ein integrert del av nasjonal kultur og tradisjon, heng saman med ei plikt for staten til å halde språket i hevd og å gjere språket tilgjengeleg i samfunnet. Det er vanleg at språklege majoritetar i demokratiske samfunn aksepterer at staten har ansvar for å ta vare på mindretala og minoritetsspråka i samfunnet. **Det er vanskelegare å få aksept for at eit slikt ansvar krev særlege tiltak; at det som mange oppfattar som «urettferdig særbehandling», er nødvendig for å få eit rettferdig resultat.*** (Vår utheving).

Vi mener at tegnspråk skal få tilleggsparagraf eller tilføyelse etter dette. Det på grunn av situasjonen som er beskrevet over med døve/hørselshemmede barn og at døve/hørselshemmede ikke har mulighet til å kunne leve selvstendig liv og ta egne valg. Tilgang til tegnspråk skjer ikke av seg selv fordi det knytter til seg så mange myter og fordommer i forvaltningen og annen offentlig virksomhet, til tross for at den har eller skal ha et språkpolitisk ansvar. NDF mener det må legges til en tilleggsparagraf i loven, eller tilføyelse i § 7 med bakgrunn i positiv særbehandling og særlige tiltak for norsk tegnspråk, slik departementet skisserer i høringsnotatet om språkvern (side 13).

Vårt forslag er til tilleggsparagrafen er:

- Språkrådet på kort sikt få sterke virkemidler til å sikre språkbrukernes tilgang til språk og å bruke og utvikle norsk tegnspråk, til å bli mer vitalt – slik det er nå svekkes norsk tegnspråk og barnas muligheter til tilgang på språk. Vi ønsker at språkrådet skal få ombudsfunksjon for tegnspråk.
- Det må gjøre det mulig for døve/hørselshemmede til å samles, ha tilgang til tegnspråk gjennom hele livet på forskjellige arenaer særlig i barnehage, skole og helse- og omsorgssektoren der døve og hørselshemmede er særlig utsatte. Dessuten, når man utdanner døve/hørselshemmede tegnspråklige så er dette billigere enn en tolk og en slik

modell ivaretar retten til å bruke sitt førstespråk i livets sårbare faser. En slik tilleggsparagraf kan også legges inn i kap. 2. Vi oppfatter dette kapitlet, ikke bare som noe overordnet, men det inneholder konkrete reguleringer og tiltak knyttet til særlige språklige forhold knyttet til nynorsk og bokmål. For norsk tegnspråk er det andre språklige forhold som det må tas hensyn til på grunn av språksituasjonen som staten har bidratt til ved nedleggelse av døveskolene i 2011 og 2017.

§ 18 Språkrådet

Paragrafen nevner bare Språkrådets ansvar for bokmål og nynorsk. NDF mener at det også må tas inn tekst om ansvaret for norsk tegnspråk og at Språkrådet får en ombudsfunksjon.

Ser vi på samene har de gjennom sameloven en beskyttelse av språket – eller en klar beskrivelse av hvem som skal ivareta de samiske språkenes interesser¹. Det samme ansvaret for norsk tegnspråk må noen ha, og vi mener det ansvaret bør ligge i Språkrådet og det bør forankres i Språkloven. Vi foreslår følgende tekst: «Språkrådet skal arbeide for vern og utvikling av norsk teiknspråk, og hvert fjerde år skrive en rapport om statusen til norsk teiknspråk».

Øvrige kommentarer

- Språkbruken i språkloven setter språkene inn i et hierarki som er uheldig, da særlig fordi det knytter til seg fordommer og myter til språkene «nederst» i hierarkiet og med det bidrar til segmentering av fordommene.

Dette kan tolkes som at staten prioriterer språk i følgende rekkefølge (etter §4-8):

1. Norsk (både bokmål og nynorsk)
2. Samiske språk
3. Nasjonale minoritetsspråk
4. Norsk tegnspråk
5. Skandinaviske språk

Vi ønsker ikke at staten skal ha et slikt hierarki, og tror ikke at det er meningen heller, men det kan tolkes dithen. Man må formulere det på en måte at det er totalt fritt for tolking om at det skjer i prioritert rekkefølge. Det bør tas med formuleringen i §1 eller noe om at norske staten har ansvar for *alle* språk som er nevnt i språkloven.

Norsk tegnspråk er ikke et «valg» for fri og uanstrengt kommunikasjon når hørselen er nedsatt. Men et språk som gir naturlig og fullverdig tilgang til alt det et språk tilbyr et menneske. En ordbruk om hvor språkene gjelder kan være et alternativ. Norsk tegnspråk er ikke noe valg døve/hørselshemmede har, men det eneste som fungerer uanstrengt nettopp på grunn av deres sårbarhet.

- I følge CRPD, konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne, artikkel 21(e) skal partene «anerkjenne og fremme bruken av tegnspråk» for å sikre døve og hørselshemma retten til å utøve ytringsfridom og meningsfridom og for å sikre «frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med alle andre». Denne retten er ikke reell uten en fungerende tolketjeneste. Og dette er heller ikke eneste punkt i CRPD som omhandler statens ansvar for tegnspråk.

¹Sameloven § 3-12 *Organisering av samisk språkarbeid*

Sametinget skal arbeide for vern og videre utvikling av samiske språk i Norge. Sametinget utarbeider hvert fjerde år en rapport til Kongen om situasjonen for samiske språk i Norge.

- Språkloven må komme, men noen særskilte mekanismer og paragrafer når det gjelder norsk tegnspråk på bakgrunn av det departementet selv omtaler om språkvern som et viktig demokratisk og kulturelt grunnprinsipp på side 13. Årsaken er at det haster å få et krafttak for å gjøre noe fort med den svekkede språksituasjonen for norsk tegnspråk:

*Internasjonalt er språkvern eit viktig demokratisk og kulturelt grunnprinsipp. Retten til å ytre seg på sitt språk og aksept for språket som ein integrert del av nasjonal kultur og tradisjon, heng saman med ei plikt for staten til å halde språket i hevd og å gjere språket tilgjengeleg i samfunnet. Det er vanleg at språklege majoritetar i demokratiske samfunn aksepterer at staten har ansvar for å ta vare på mindretala og minoritetsspråka i samfunnet. **Det er vanskelegare å få aksept for at eit slikt ansvar krev særlege tiltak; at det som mange oppfattar som «urettferdig særbehandling», er nødvendig for å få eit rettferdig resultat.** (vår utheving, departementet må gå foran som godt eksempel)*

- På side 14 leser vi:
Departementet foreslår å lovfeste ein rett til å bruke skandinaviske språk i kontakt med det offentlige.

Dette regner vi med er talespråk. Svensk-, dansk- og norsk tegnspråk er også skandinaviske språk som omfattes av språkdeklarasjonen. Se på tolkeutfordringen i respektive land, døve har ikke rett til tolk i hverandres land – betyr at norske tegnspråklige døve/hørselshemmede ikke har rett til tolker i nabolandene uten at det er tilknyttet jobb. Reiser til begravelser og andre familiebegivenheter betaler ikke tolketjenesten. Enkelte betaler for selve tolkingen, men praksisen er svært ulik fra tolketjeneste til tolketjeneste. Tolker er for de fleste kun innenfor våre grenser. Begrenser fri bevegelse i Norden.

- På side 38 leser vi:
I høve til andre språk i Noreg, står norsk språk i den særstillinga at det er det einaste språket som alle i samfunnet har som felles språkleg arena, trass i ulik språkleg bakgrunn og identitet.

Døve og hørselshemmede er ikke med i dette «alle» pga. mere eller mindre tilgang til fellesskapet. På grunn av dette må de språklige rettene for døve og hørselshemmede språkbrukere sikres ekstra godt.

- På side 42 leser vi:
Departementet føreslår vidare ei formulering av statusen til samiske språk, som bortimot er identisk med samelova § 1-5 «Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte språk etter bestemmelsene i kapittel 3.»

Ja, de er likeverdige, men det er også resten av språkene i Språkloven. Likeverdige er en problematisk term å bare knytte samiske språk til. Dette kan tolkes at f.eks norsk tegnspråk er IKKE likeverdige norsk og dermed mindreverdige. Finne en formulering som kan ivareta intensjonen uten å ha en problematisk formulering skaper debatt etterpå. Ingenting i veien for at de andre språkene også er likeverdige for det er jo alle språk i prinsippet.

- Vi ønsker å gi kommentar til følgende uttalelse på side 46:
Ifølgje Norges Døveforbund er det ca. 16 500 brukarar av norsk teiknspråk i dag, av dei ca. 5000 døve.

Da NDF i 2006/2007 beregnet dette tallet, var tanken denne: 5000 døve og hver har i gjennomsnitt to hørende i sin familie som kan tegnspråk. I tillegg 1500 fagpersoner (tolker,

lærere mv). Det er grunn til å tro at tallet er høyere i dag enn for 10-15 år siden. Med stadig flere kull som gjennomfører «Se mitt språk» og elever som går på hjemmeskolen der klassene lærer tegn, må vi regne med at dette antallet forandres. Språkstatus 2017 fastslår at antall førstespråkbrukere går ned, mens andrespråkbrukere går opp. Vi savner en mer konkret utredning på antall tegnspråklige.

- På side 47 leser vi:
Nav organiserer ei «landsdekkjande tolketeneste som formidlar tolkeoppdrag for døve, høyrselshemma og døvblinde».

Denne tjenesten fungerer ikke. Vi har sammen med andre organisasjoner foreslått et veikart mot en ny organisering av tolketjenesten i Norge². Videre er det viktig å fastslå at selv med tolk til stede, er det ikke sikkert at deltakelsen er fullt og hel. Ny forskning viser at selv om det ofte er nødvendig med tegnspråktolk for å løse kommunikasjonsutfordringer, er ikke tolk en garanti for at alle deltakerne i en tolket situasjon faktisk blir inkludert (Haualand og de Meulder 2019³)

- På side 47 leser vi:
Også av helselovgevinga kan det følgje ein rett til teiknspråktolk. Ifølgje pasient- og brukarrettigheitslova § 3-5 skal informasjon vere tilpassa mottakarens individuelle føresetnader, som m.a. språkbakgrunn, noko som kan føre med seg rett til tolk.

Her opplever døve stadig at helseforetakene ikke er bevisste/kjent med sitt ansvar for å oppfylle informasjonsplikten. Det kreves flere tiltak for å styrke tegnspråktolking i helsesektoren.

- På side 49 leser vi:
På same måte som for samiske språk og nasjonale minoritetsspråk vil det offentliges plikter og språkbrukaranes rettar følgje av anna regelverk enn språklova. Ei lovfesting av norsk teiknspråk inneber ikkje at teiknspråkbrukarar har fått utvida juridiske rettar eller at konkrete tiltak automatisk skal bli sette i gang.

Hvorfor står første setning under «vurdering for tegnspråk» og ikke under samiske språk og minoriteter? Formuleringene er ikke i samsvar med hverandre og i disse formuleringene gis det rom for nedvurderinger. Denne setningen kan lett mistolkes og nedvurdere norsk tegnspråk til en status som er dårligere enn de andre språkene og at departementet ønsker en status quo av dagens tegnspråklige språksituasjon. Denne setningen har skremt språkbrukerne mest..

Alt i alt synes vi at dette er et godt høringsnotat. Vi ser fram til samarbeid med den offentlige om å støtte opp tegnspråkdelen i språkloven. NDF er klar til å påta seg ansvar for å fremme og styrke tegnspråk.

Med vennlig hilsen

²https://www.doveforbundet.no/sites/default/files/veikart_til_en_nasjonal_tolketjeneste.pdf?fbclid=IwAR3yija5_dZLaTD-t_3RdlgriyFEHq56nGBbM7mOAyhCGKWvprk8RbrImrA

³ <https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/tis.18008.dem>

Niels Kristensen
Forbundsleder
Norges Døveforbund

Petter Noddeland
Generalsekretær
Norges Døveforbund